

21. Усатенко О.М. Супервізорство в фаховій підготовці психолога-практика: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук / О.М.Усатенко. – Луцьк, 2010. – 17 с.
22. Чаплак Я.В. Формування готовності майбутніх практичних психологів до консультативної роботи із старшокласниками: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук / Я.В.Чаплак. – Київ, 2006. – 24 с.
23. Чудновский В.Э. Становление личности и проблема смысла жизни. Избранные труды / В.Э.Чудновский. – Москва-Воронеж: Издательство “Психологи России”, 2006. – 768 с.
24. Шумакова Л.П. Особливості розвитку мотивації досягнення особистості психолога-практика в процесі професійної підготовки: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Л.П.Шумакова. – Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1997. – 220 с.

The article considers theoretical approaches to concept: “professional maturity of psychologist-practic”. The result of analyzing is the attempt to building e theoretical model of “professional maturity of psychologist-practic “. Studing the influence of ethics collisions on forming professional maturity of psychologist-practic and coincidence of meaning-life-orientations and professional orientations as pre-conditions of achievement of his professional maturity.

Key words: professional maturity, acme, psychologist-practic.

Отримано: 5.12.2011 р.

УДК 159.9

Т.В.Каменєва

Комунікативні вміння як складова професійного мовлення психолога

Автор аналізує комунікативні вміння як важливу складову професійного мовлення психолога. Розглядає вміння спілкуватися, правильно будувати розмову, красиво говорити як основу успіху спеціаліста.

Ключові слова: комунікативні вміння, професійне мовлення психолога.

Автор анализирует коммуникативные умения как важную составляющую профессиональной речи психолога. Рассматривает умение общаться, правильно строить разговор, красиво говорить как основу успеха специалиста.

Ключевые слова: коммуникативные умения, профессиональная речь психолога.

Актуальність дослідження. Для регуляції соціальної взаємодії людей в процесі їхнього спілкування в практичній і трудовій діяльності важливо володіти певним рівнем мовленнєвої компетенції, що включає соціально-моральні норми поведінки і культури мовлення, комунікативні вміння.

Особливий інтерес для нас представляють комунікативні якості мовлення психолога як важлива складова професійного мовлення психолога, що забезпечує високий ступінь мовно-мовленнєвої майстерності та включає бездоганне володіння мовцем усіма засобами літературної мови, розвинене чуття мови, оволодіння ораторським мистецтвом, майстерне поєднання мовних та позамовних засобів комунікації.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання мовленнєвого спілкування, культури мовлення вивчали Г.Андреева, Н.Бабиц, О.Беляев, А.Годлевська, А.Капська, А.Кидрон, Р.Короткова, А.Леонтьев, І.Тимченко.

Серед відомих вчених проблемі розвитку комунікативних навичок багато уваги приділяли А.Белкин, В.Жаворонков, І.Зимица, А.Бодалев, Н.Вишнякова, Н.Гришина, А.Гусева, В.Козлов, А.Дмитрієв, О.Денисов, В.Дружинін, В.Кан-Калик, А.Ішмуратов, В.Каменська, К.Леонгард, Н.Обозов, Е.Фром, К.Юнг.

Мета наукового дослідження. Основною метою наукового дослідження є аналіз мовленнєвої компетенції як важливого фактора професіоналізації та соціалізації особистості. Також ми розглянемо комунікативні вміння як важливу складову мовленнєвої діяльності психолога. Проаналізуємо психологічні умови, які впливають на успішне формування мовленнєвої компетенції психологів.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєва компетентність є основою професіоналізму фахівця будь-якої галузі, визначальним фактором його конкурентоспроможності на ринку праці. Мовлення посідає центральне місце у процесі психологічного розвитку; розвиток мовлення внутрішньо пов'язаний з процесом мислення. Та з розвитком свідомості в цілому.

Мовленнєва майстерність, як зазначає О. Беляев, пов'язана з природженим даром слова, яким володіє далеко не кожний; це набуте

з часом уміння доречно, ясно та образно говорити та писати. Учений також підкреслює, що майстерне усне мовлення передбачає, крім звичайної відповідної інтонації, міміки і жестів, добре поставлений голос, чітку дикцію, а також вміння робити і тримати паузу, вміння встановлювати контакт та володіння високим рівнем між-особистісного мовленнєвого спілкування [1]. Відповідно до досліджень А. І. Годлевської, для успішності професійної діяльності вчителя необхідними є такі риси його мовлення, як бездоганна дикція, дотримання всіх орфоепічних норм сучасної української літературної мови, добре поставлений голос, уміння керувати диханням, тобто професійне володіння технікою мовлення, комунікативна компетентність [3].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження М. Головань, Л. Зінченко, Л. Долинської, А. Капської, Н. Чепелевої та інших переконливо доводять, що мовленнєві навички майбутнього психолога формуються і проявляються в процесі розв'язування різноманітних практичних завдань, а ознакою їх сформованості є діалогічна орієнтація психолога, сутність якої в спрямованості на учня (клієнта, співрозмовника) засобами комунікативного адресування, побудовою мовлення, в якому зміст співвідноситься з "я" співрозмовника, встановленням суб'єкт-суб'єктних стосунків рівноправності, широким використанням прийомів емоційного впливу, стимуляцією активності учнів, врахуванням їх індивідуальних особливостей.

Питання комунікативної культури вчителя досліджувала А.І.Годлевська. Вона зазначала, що психологи повинні володіти основними правилами ведення мовлення. Для різних видів мовленнєвої діяльності суспільство формує певні правила їх здійснення. Правила ведення мовлення, чи етикет мовлення, поділяються на правила для мовця і слухача. У кожному суспільстві етикет поступово розвивався як система правил поведінки, система дозволу й заборон, що формують загалом моральні норми.

Основною соціальною функцією мовлення, як підкреслює М.Ілляш, є комунікативна функція. Ознаками розвинутою комунікативної сфери є: правильність, точність, логічність, чистота, багатство і різноманітність, виразність і образність, стислість і доцільність мовлення.

Н.Бабич до вказаних комунікативних ознак культури мовлення додає: доречність, достатність, ясність та емоційність. Він наголошує, що нормативне мовлення: відповідає системі мовлення, володіє новими семантико-стилістичними можливостями, не допускає стилістичного дисонансу [1].

Б.Головін наголошує, що всі комунікативні ознаки підпорядковуються одній глобальній – правильності мовлення. Цю ознаку слід розуміти як відповідність його мовної структури діючим мовним нормам. Мовні норми – прийняті в суспільно-мовленнєвій практиці освічених людей правила вимови, наголошування, словозміни, слововживання, орфографічні правила для писемного мовлення [5, с. 23].

Поняття “точність мовлення”, як підкреслює М.Ілляш, двозначне. З одного боку, мають на увазі знання і використання у мовленні точних значень слів і словосполучень. Також під указаним поняттям слід розуміти вміння виражати думки адекватно предмету чи явищу дійсності [7, с. 72]. Слід пам’ятати, що точність мовлення прямо пропорційна його правильності та логічності.

Логічне мовлення формується на таких засадах: навички логічного мислення, яке спрямоване на нагромадження нових знань (логіка пізнання) і на передачу цих знань співрозмовникові. Логічним, як наголошує Н.Бабиш, є мовлення, для якого характерно несуперечливе сполучення одного слова з іншим, слова розташовуються в логічній послідовності, яка відповідає перебігу думки і яка не викликає смислових непорозумінь [1, с.107].

Стосовно поняття “чистота мовлення”, М. Ілляш наголошує, що це суворе дотримання мовних і стилістичних норм літературного мовлення, головним чином у сфері вимови і слововикористання [7, с.126].

Доречність мовлення – ознака його культури, якій властива точність, логічність, виразність, чистота цього мовлення та вимагає добору мовних засобів, що відповідають змістові та характерові експресії повідомлення [1, с. 132].

Близькими, але не тотожними між собою, є поняття багатства мовлення і його різноманітність. Серед умов, за яких можна досягти багатства та різноманітності мовлення, виділити: засвоєння активного запасу загальнонародного словника літературної мови; вироблення навичок вмілого та творчого використання структур словосполучень та речень; оволодіння запасом типових інтонацій; прагнення до активної самостійної роботи [1].

Б. Головін, М. Пентилюк зазначають, що виразність мовлення включає в себе його образність. Учені характеризують “виразність мовлення” як складне, неоднозначне явище, що поєднує в собі дві взаємопов’язані сторони – естетичну та емоційну [5].

Ми вважаємо, що комунікативну доцільність мовлення визначає мотивований вибір мовних засобів, які відповідно до мовленнєвої ситуації будуть точнішими, доречнішими, вираз-

нішими. Стилістично вправним вважається мовлення, яке відповідає особливостям певного функціонального стилю та стилістичним нормам мовлення [1].

Розглядаючи комунікативні якості мовлення, слід визначити поняття мовленнєвої поведінки. Дослідники визначають її як обумовлені ситуацією спілкування емоції, дії, вчинки, які виражені за допомогою мовлення та невербальних засобів [7].

Володіння комунікативними якостями мовлення передбачає володіння етикою мовлення, тобто використання шанобливих звернень, слів привітання та прощання; вираження пробачення, згоди, схвалення, вдячності, цитування слів студентів, власних пояснень теми, цілей, змістового аспекту лекції (практичних та семінарських занять). Етикет і мовлення тісно пов'язані між собою. Манера мовлення, стиль, дозвіл чи заборона говорити одне й не говорити інше, вибір мовних засобів як маркер приналежності до певного середовища – все це наявне в наших мовленнєвих виявах. Мовленнєвий етикет можна визначити як правила, що регулюють мовленнєву поведінку. Це широка зона одиниць мови й мовлення, яка словесно виражає етикет поведінки, дає нам в руки ті мовні багатства, які є в кожному суспільстві для вираження неконфліктного ставлення до людей, а етикет регулює складний вибір доречного засобу конкретною людиною, для її конкретного адресата, у конкретному випадку, ситуації.

Важливим видом мовленнєвої діяльності є міжособистісне спілкування. Мовленнєве міжособистісне спілкування науковці розглядають як діяльність, що включає в себе обмін інформацією, розробку загальної стратегії взаємодії, сприймання та розуміння людини людиною.

Відповідно до досліджень Савенкової Л.О. мовленнєве спілкування здійснюється між багатьма, декількома чи двома людьми, кожен із яких є носієм активності і передбачає її у своїх співрозмовників. Формою прояву мовленнєвого спілкування є мовленнєва поведінка співрозмовників, а змістом – їх мовленнєва діяльність. Результат мовленнєвої діяльності – думка і текст, а мовленнєвої поведінки – стосунки між людьми (доброзичливі, недоброзичливі та інше) та емоції, які породжуються вказаною поведінкою співрозмовників [12].

Успішне спілкування, взаємодія і результативна комунікація у ході спілкування стають можливими тільки тоді, коли його учасники можуть досягти взаєморозуміння і мати правильну уяву про те, хто є партнер зі спілкування. Відомі вчені-психологи О.Бодальов та О. Леонт'єв обґрунтували так звані психологічні

причини помилок у спілкуванні, пов'язані з потенційними можливостями соціально-перцептивних викривлень.

У працях В. Кан-Калика та Г. Ковальова розкрито сутність продуктивного процесу спілкування [9; 13]. Він досягається завдяки реальному психологічному контакту, переборенню різних психологічних бар'єрів (вікові, соціально-психологічні, мотиваційні, настановчі, пізнавальні і т.п.); переведенню співрозмовника на позицію співробітництва; плідним міжособистісним стосункам, в яких органічно поєднуються діловий і особистісний рівні спілкування, цілісна соціально-психологічна структура розмови.

В своєму дослідженні, О. Митник продуктивне спілкування в навчальному процесі розуміє як здійснювану на суб'єкт-суб'єктивному рівні творчу комунікативну взаємодію. До характеристик продуктивного стилю спілкування він відносить: спонукання до обміну духовними цінностями, збагачення на цій основі значущих мотивів діяльності, діалогічний характер взаємодії, спрямованість на відкриття нового і здатність до глибокого осмислення досвіду свого і партнера, вищий рівень соціального і морального розвитку особистості [10].

Одним із компонентів культури мовленнєвого спілкування є мовленнєвий етикет, який визначає правила мовленнєвої поведінки у стандартизованих ситуаціях мовленнєвого спілкування. С.К.Хаджираєва в своєму дисертаційному дослідженні підкреслює, що до основних функцій мовленнєвого етикету належать контактностановлююча функція та функція ввічливості (когнітивна).

Аналізуючи сучасні наукові джерела, ми дійшли висновку, що міжособистісне спілкування є явищем соціальним, його природа виявляється в соціумі. Будучи актом передавання соціального досвіду, норм поведінки, традицій, воно сприяє збагаченню знань, умінь і навичок учасників спільної діяльності, задовольняє потребу в психологічному контакті, є механізмом відтворення подій, настроїв, координує зусилля людей, сприяє об'єктивному виявленню особливостей поведінки партнерів, їхніх манер, рис характеру, емоційно-вольової та мотиваційної сфер. Його соціально-психологічна специфіка полягає в тому, що у процесі взаємодії суб'єктивний світ одного індивіда розкривається для іншого, відбувається обмін думками, інтересами, почуттями, діяльністю, інформацією тощо. У результаті спілкування реалізуються певні контакти, міжособистісні відносини, здійснюється об'єднання (розмежування) людей, виробляються правила і норми поведінки. Успішність будь-яких контактів залежить від взаєморозуміння між партнерами по спілкуванню. У міжособистісних контактах

розкривається весь спектр якостей, комунікативний потенціал, соціальна значущість особистості, виявляються людські симпатії та антипатії, любов і дружба, сумісність і несумісність. Це свідчить про необхідність знати відносини між учасниками контактної групи, адже від них залежить система спілкування окремої особистості, розвиток її комунікативного потенціалу, засоби, що використовуються при взаємодії.

Психолог з розвинутою культурою спілкування дбає про постійне професійне і особистісне вдосконалення, запровадження сучасних технологій навчання і виховання. Він перебуває в постійному пошуку нових форм навчального і виховного процесів. До таких форм, зокрема, належить покликане до життя демократизацією суспільства і перевірене сучасною педагогічною практикою навчальне співробітництво в рамках партнерського діалогу вчителя і студентів.

Нами встановлено ряд основних психологічних умов успішного формування мовленнєвої компетенції майбутніх психологів, серед яких можна виділити загальнопсихологічні, соціально-психологічні та психолого-педагогічні умови. Серед загальнопсихологічних умов найбільш суттєвими є такі: особливості розвитку пізнавальних процесів; емоційно-вольові якості; характеристики мотиваційно-потребової сфери; особливості характеру. До соціально-психологічних проблем, що впливають на формування професійного мовлення, вчена Вітюк Н. Р. відносить: особливості соціалізації індивіда в допрофесійній стадії; соціально-психологічні характеристики студентської групи; етнопсихологічні детермінанти розвитку особистості; перцептивно-рефлексивні властивості індивіда; життєвий досвід.

Також ми виділили основні психолого-педагогічні умови, які формують мовленнєву компетенцію психолога: постійне оновлення змісту навчальних дисциплін, збагачення теоретичними знаннями з основ психологічної та педагогічної культури та досвідом практичної діяльності, стимулювання навчально-пізнавальної діяльності, створення оптимальної системи особистісно зорієнтованих педагогічних дій, інноваційне навчально-методичне забезпечення психолого-педагогічної практики, орієнтація на євроінтеграційні перетворення в суспільстві, комп'ютеризація та інформатизація навчального процесу.

Висновки. Ми розглянули комунікативні вміння як важливу складову професійного мовлення психолога. Визначили, що високий рівень мовленнєвої майстерності – це розвинуті комунікативні якості мовлення, якість володіння нормами літературної мови, вміння використовувати її багатство в умовах професійного спілкування.

Високий рівень комунікативних ознак мовлення психолога визначається певними мовними нормами – правилами вимови, наголошування, словозміни, слововживання, орфографічними правилами для писемного мовлення.

До основних комунікативних якостей мовлення психолога слід віднести: правильність, точність, логічність, чистоту, багатство, виразність і образність, стислість і доцільність.

Також володіння високим рівнем розвитку комунікативних умінь передбачає володіння етикою викладацької та психологічної діяльності.

Мають сенс подальші дослідження проблеми розвитку комунікативних умінь в професійній мовленнєвій діяльності психолога як умови успішного формування професійної компетенції.

Список використаних джерел

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н.Д.Бабич. – Львів: Світ, 1990.
2. Беляєв О. Культура мовлення вчителя-словесника / О.Беляєв// Диво слово. – 1995. – №1.
3. Васильєва А. Н. Основи культури речі / А.Н.Васильєва. – М.: Рус. яз., 1990.
4. Годлевська А. І. Формування мовленнєвого компонента комунікативності майбутнього вчителя у структурі позанавчальної діяльності: дис....канд. пед. наук: 13.00.01/ А.І.Годлевська; Нац. пед ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 1998.
5. Головин Б. Н. Основы культуры речи / Б.Н.Головин. – М.: Высшая школа, 1988.
6. Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности. – М.: Рос. Акад. образования; Москов. псих-соц. ин-т, 2001.
7. Ильаш М. И. Основы культуры речи / М.И.Ильаш. – К.; Одесса; Вища школа, 1984.
8. Казарцева О. М. Культура речевого общения: учеб. пособие / О. М.Казарцева. – 2-е изд. – М.: Флінта; Наука, 1999.
9. Кан-Калик В. А., Ковалев Г. А. Педагогическое общение как предмет теоретических и прикладных исследований/ Кан-В.А.Калик, Г.А.Ковалев // Вопр. психологии. – 1985. – №4.
10. Митник О. Я. Психолого-педагогічні умови становлення продуктивного спілкування в молодших школярів: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07/О. Я.Митник; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 1998.
11. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Л. Г.Подоляк, В.І.Юрченко.– К.: ТОВ “Філ – студія”, 2006.– 320 с.

12. Савенкова Л.О. Мовленнєва діяльність викладача: навч. посіб. / Л.О.Савенкова.– К.: КНЕУ, 2006.– 192 с.

The author examines the communication skills, as an important component of professional broadcast psychologist. Examines the ability to communicate, to build a conversation, speak nicely, as the basis for success specialist.

Key words: communication skills, professional speech of psychologists.

Отримано: 17.12.2011 р.

УДК 159.9:005.95-051

*Л.М.Карамушка,
Т.І.Пастухова*

Особистісний компонент психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійно-ділового спілкування в організації: рівень та чинники розвитку

У статті на основі емпіричного дослідження показано недостатній рівень розвитку основних складових особистісного компонента психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійно-ділового спілкування в організації (комунікативних та організаторських здібностей, соціальної креативності, асертивності та стресостійкості). Встановлено статистично значущий зв'язок між рівнем розвитку особистісного компонента психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійно-ділового спілкування і такими чинниками, як поєднання навчання з роботою та сімейний стан студентів.

Ключові слова: майбутні менеджери; психологічна готовність майбутніх менеджерів до професійно-ділового спілкування в організації; особистісний компонент психологічної готовності.

В статье на основании эмпирического исследования показан недостаточный уровень развития основных составляющих личностного компонента психологической готовности будущих менеджеров к профессионально-деловому общению в организации (коммуникативных и организаторских способностей, социальной креативности, асертивности, стрессоустойчивости). Выявлена статистически значущая